

Երևանի պետական համալսարանում գործող
Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի (ԲԿԳԿ)
իրավագիտության 001 մասնագիտական խորհրդին
հասցե ՀՀ 0025, Երևան, Ալեք Մանուկյան փողոց, թիվ 1

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ՝

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒԱՄԻՍՏԵՆՏ

ՍԵՎԱԿ ԱՐԹՈՒՐԻ ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ

*ԺԲ.00.05- «Քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա, քրեակատարողական իրավունք»
մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի
գիտական աստիճան հայցելու համար ներկայացված Մելիք Արտաշեսի Մելիքյանի
«Հանցագործության պրովոկացիան քրեական իրավունքում» թեմայով
ատենախոսության վերաբերյալ*

Հանցագործության պրովոկացիան իր բարդ և ծավալուն էությանը հաստատուն տեղ է զբաղեցնում քրեական իրավունքում: Այն հարաբերակցվում է ինչպես քրեական իրավունքի մի շարք ինստիտուտների, այնպես էլ քրեական պատասխանատվություն սահմանող տարբեր նորմերի հետ՝ տվյալ թեմայի վերաբերյալ հետազոտություն իրականացնելու անհրաժեշտության առումով սահմանելով հետաքրքրության ու կարևորության բարձր նիշ:

Արտասահմանյան երկրների տարբեր օրենսգրքերում առկա կարգավորումների, դոկտրինալ տեսակետերի, դատական պրակտիկայում ձևավորված իրավական դիրքորոշումների համակցմամբ՝ հետազոտման օբյեկտի շուրջ առկա է հարուստ փորձ: Միաժամանակ, չնայած նշյալ նյութերի առատությանը հանցագործության պրովոկացիայի վերաբերյալ առկա են տարբեր ընկալումներ և մոտեցումներ, ինչը պայմանավորում է հետազոտության շրջանակի լայն սպեկտր:

Չնայած դրան, պետք է փաստել, որ ներպետական իրավունքում նկատելի է հանցագործության պրովոկացիայի վերաբերյալ ուսումնասիրությունների և առկա իրավական կարգավորման համեմատաբար նվազ մակարդակ, ինչը, նախորդ պարբերությամբ շարադրվածի պայմաններում, պահանջ է ստեղծում այդ մասով իրավունքի արդի գարգացումներին համահունչ կատարել անհրաժեշտ աշխատանքներ՝ միտված հանրաճանաչ և բարձր իրավական արժեք ներկայացնող իրավական աղբյուրներում առկա պահանջների հետ ներպետական օրենսդրության համապատասխանեցմանը:

Նման օրակարգի սահմանումը հատկապես կարևորվում է 2021 թվականի մայիսի 5-ին

ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքում, ի թիվս այլնի, նաև հանցագործության պրովոկացիայի վերաբերյալ նորամուծությունների հետ:

Այսպիսով, ընտրված թեմայի ուսումնասիրության կարևորությունը, հրատապությունը, անհրաժեշտությունն ու արդիականությունը կասկած չի հարուցում:

Աշխատանքի կառուցվածքում պահպանվել է տրամաբանական հաջորդականությունը, այն բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, դրանցում ընդգրկված վեց պարագրաֆներից, եզրակացությունից, օգտագործված իրավական ակտերի, գրականության և պրակտիկայի նյութերի ցանկից:

Ներածությունում հեղինակի կողմից ցույց է տրվել ընտրված թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել հետազոտության նպատակը և խնդիրները, օբյեկտը և առարկան, թեմայի մշակվածության աստիճանը և տեսական հիմքերը, իրավական և փորձառական հիմքերը, հետազոտության ընդհանուր մեթոդաբանությունը, հետազոտության գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը, ստենախոսության արդյունքների փորձարկումը:

Ստենախոսության առաջին գլխում հեղինակն անդրադարձել է պրովոկացիայի՝ որպես սոցիալական կյանքի բաղադրատարրի հատկանիշներին, ներկայացրել դրա բնորոշիչ առանձնահատկությունները: Այնուհետև ուսումնասիրվել է հանցագործության պրովոկացիայի էությունը, դրա բաղադրատարրերը և բովանդակությունը:

Երկրորդ գլխում քննարկվել է Հանցագործության պրովոկացիայի իրավական կարգավորումը, որտեղ ուսումնասիրվել է հանցագործության պրովոկացիայի վերաբերյալ արտասահմանյան փորձը, ինչի լույսի ներքո ուսումնասիրվել է նաև ներպետական փորձը՝ կատարվելով համապատասխան փաստագրումներ: Բացի այդ, դիտարկվել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված պրակտիկան և առանձնացվել այն չափորոշիչները, որոնցով արձանագրվում է հանցագործության պրովոկացիայի առկայությունը:

Երրորդ գլխում մի կողմից համեմատականներ են անցկացվել հանցագործության պրովոկացիայի և քրեաիրավական մի շարք ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերի՝ մասնավորապես անհրաժեշտ պաշտպանության, քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների, հանցակցության, քրեական պատասխանատվությունից ազատող հիմքերի և պատժի վերաբերյալ կարգավորումների միջև, մյուս կողմից հետազոտվել են

ատանձին հանցատեսակներում հանցագործության պրովոկացիայի ատանձնահատկությունները: Կատարված հետազոտության արդյունքում ի հայտ են եկել որոշ հիմնախնդիրներ, օրենսդրական բացեր, ինչպես նաև լրամշակումներ կատարելու անհրաժեշտության մասին վկայող հանգամանքներ, որոնց շուրջ էլ հեղինակի կողմից առաջ են քաշվել գիտականորեն հիմնավորված եզրահանգումներ ու առաջարկներ, որոնց թվում նաև փաստարկվել է հանցագործության պրովոկացիայի համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող նորմ նախատեսելու կարիքը սրվելով դրա օրենսդրական սահմանումը:

Հարկ է ընդգծել, որ ընտրված թեմայի բարդության պայմաններում հեղինակի մոտ ստացվել է ներկայացնել ինքնուրույն, բազմակողմանի, բովանդակալից և կարևոր աշխատանք, որը կատարվել է ներպետական և արտասահմանյան փորձի համակողմանի ուսումնասիրության, բազմաբնույթ գրականության, էմպիրիկ փորձի և այլ իրավական ռեսուրսների նպատակային և ներդաշնակված օգտագործմամբ:

Աշխատանքի վերաբերյալ առկա են նաև որոշ նկատառումներ, որոնք կներկայացվեն ստորև.

1. Աշխատության 67-69-րդ էջերում հեղինակն, անդրադառնալով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 32-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսված դրույթին առ այն, որ անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակը բացակայում է, եթե տեղի է ունեցել անհրաժեշտ պաշտպանության սադրում, այսինքն՝ երբ անձին վնաս պատճառելու նպատակով պաշտպանվողը նրան դրդել է հակաիրավական ոտնձգություն կատարելու, փաստել է, որ ինքնին պրովոկացիայի առկայությամբ պայմանավորված անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակը բացառելն արդարացված մոտեցում չէ և դրա լուծման նպատակով հանդես է եկել օրենսդրական լրամշակման առաջարկով՝ շարադրելով այն:

Իր այդ տեսակետը հեղինակը հիմնավորել է այն հանգամանքով, որ պրովոկացիայի և դրա արդյունքում կատարված հակաիրավական ոտնձգության միջև համաչափության առկայության դեպքում միայն կարելի է խոսել անհրաժեշտ պաշտպանության բացակայության մասին, այսինքն՝ հանցագործության պրովոկացիան անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակն ի սպառ բացառող պարտադիր նախապայման հանդիսանալ չի կարող և ցանկացած դեպքում ենթակա է գնահատման կոնկրետ իրավիճակում առկա փաստական հանգամանքների համակցմամբ:

Արժևորելով արտահայտած տեսակետը և դրա գիտական հիմնավորվածությունը, այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ իրավական որոշակիության տեսանկյունից՝ առաջարկված օրենսդրական լրացմամբ կամ դրա շուրջ տրված մեկնաբանություններում ցանկալի կլինեք, որ ընդգծվեին այն հիմնական չափորոշիչները, որոնց առկայությամբ հնարավոր կլինեք որոշել համափափության առկայությունը կամ բացակայությունը և չբավարվել միայն ներկայացվող այն օրինակով, երբ առողջության համար վտանգավոր պրովոկացիոն ոստնձգությանը պատասխան է տրվում սառը զենքով առողջությանը ծանր վնաս հասցնելով:

2. Ատենախոսության 81-82-րդ էջերում հիմնավորումներ են ներկայացվել պրովոկացիայի հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու անհրաժեշտության վերաբերյալ, ինչն ամփոփվել է այդ կապակցությամբ համապատասխան օրենսդրական լրացման սահմանումը տալով:

Նման առաջարկի անհրաժեշտությունը հեղինակը պայմանավորել է նրանով, որ հնարավոր չէ անտեսել այն հանգամանքը, որ հանցագործության պրովոկացիայի ազդեցությունը ցանկացած պարագայում հանցագործություն կատարելու վճռականություն առաջացնելու ազդեցիկ գործոն է և այն տեղավորվում է քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար առանձին հիմք հանդիսանալու ընդհանուր տրամաբանության մեջ:

Միաժամանակ, հեղինակը հանդես է եկել օրենսդրական լրացում կատարելու անհրաժեշտության վերաբերյալ փաստարկով և առաջարկել, որ պրովոկացիայի արդյունքում առաջին անգամ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործություն կատարած անձը կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, եթե նրա արարքի հետևանքով էական վնաս չի հասցվել քրեական օրենքով պաշտպանվող օբյեկտին, կամ վերջինս հատուցել է վնասը կամ այլ կերպ շտկել հանցագործությամբ պատճառված վնասը, ինչն առերևույթ համանման է գործուն գղջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի I-ին մասի շարադրանքին:

Նման պայմաններում հարց է առաջանում, թե գործուն գղջալու դեպքում, արդյո՞ք հնարավոր չէ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հնարավորություն ընձեռել նաև պրովոկացիայի ազդեցությամբ հանցագործություն կատարելու իրավիճակներին և եթե ոչ՝ ապա ցույց տրվեին դրանց միջև առկա տարբերություններն ու միմյանց կլանելու անհնարինությունը, հատկապես այն պայմաններում, երբ հետազոտության առարկան աշխատանքի շրջանակներում հարաբերակցվել է քրեաիրավական տարբեր ինստիտուտների

հետ:

3. Աշխատանքի 100-107-րդ էջերում քննարկման առարկա է դարձվել հանցագործության պրովոկացիայի համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսելու անհրաժեշտության հարցը:

Հեղինակն, արձանագրելով, որ հանցագործության պրովոկացիան ունի քրեական հակաիրավականության և հանրային վտանգավորության բարձր աստիճան և գործող քրեաիրավական կարգավորումներով հնարավոր չէ պատշաճ իրավական գնահատական տալ ու հակազդել դրա դեմ, հանդես է եկել հանցագործության պրովոկացիայի համար քրեական պատասխանատվություն սահմանող նորմ նախատեսելու առաջարկով՝ տալով նաև դրա օրենսդրական ձևակերպումը:

Այնուհետև հանցագործության պրովոկացիայի առանձին տարրերը դիտարկվել են՝ առանձին հանցակազմի մոդելով, ինչպես նաև առաջարկվել են դրա որակյալ տեսակները, որոնք են՝ հասուկ սուբյեկտների կողմից՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման կամ գաղտնի քննչական գործողության շրջանակներում, ինչպես նաև բռնություն գործադրելով, կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ գույքը ոչնչացնելու, վնասելու կամ վերցնելու սպառնալիքով արարքի կատարումը (1-ին մաս), ինչպես նաև արարքի կատարումը, որն անզուգուշությամբ առաջացրել է մարդու մահ, առողջությանը ծանր վնասի պատճառում կամ այլ ծանր հետևանք (2-րդ մաս):

Ներկայացված առաջարկի համատեքստում հարց է ծագում, թե այն դեպքերում, երբ պրովակատորի դիտավորությունն ուղղված է հրահրվող անձի կողմից ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքի կատարմանը, արդյո՞ք վտանգավորության տեսանկյունից այն նույն հարթության մեջ պետք է գտնվի այն իրավիճակի հետ, երբ պրովակատորը ներգործությամբ դիտավորություն է ունենում անձին հրահրել ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքի կատարմանը, այսինքն՝ առավել նպատակահարմար չէ՞ր լինի արդյոք հիշյալ իրավիճակները միմյանցից զատել և երկրորդ դեպքը դիտարկել որպես արարքը որակյալ դարձնող հանգամանք:

Վերը նշված նկատառումներն, այնուամենայնիվ, միայն բանավիճային բնույթ ունեն, դրանք չեն նսեմացնում կատարված աշխատանքի արժանիքները և չեն նվազեցնում աստենախոսության գիտական մակարդակը: Հետազոտությունը կատարված է բարեխղճորեն, հիմնավոր մեթոդաբանությամբ, իսկ դրա արդյունքներն ունեն գիտական և կիրառական

